

Kwaliteit van de opleidingschool maak je samen!

Naar een instrument voor kwaliteitsontwikkeling

Veel scholen voor primair en voortgezet onderwijs ontwikkelen zich, in samenwerking met lerarenopleidingen, tot opleidings-scholen. Dat betekent onder andere dat zij verantwoordelijkheid gaan dragen voor de kwaliteit van het leren en opleiden van studenten op de eigen school. Dit roept vragen op over de invulling van kwaliteit, kwaliteitsontwikkeling en kwaliteitszorg op dit gebied, zoals: wat is nou kwaliteit van een opleidingschool en welke kenmerken spelen daarin een rol? En zeker ook: welke plaats krijgt het authentieke en specifieke van de werkplek in het opleiden van studenten?

Bovenstaande vragen zijn voor opleidingscholen uit primair en voortgezet onderwijs in de regio Arnhem/Nijmegen aanleiding geweest onderzoek te doen naar de kwaliteit van de eigen opleidings-scholen. Het onderzoek heeft als concreet product het kwaliteits-instrument KwaliteitsOntwikkeling OpleidingsSchool (afgekort: KOOS) opgeleverd. KOOS heeft twee belangrijke pijlers. De eerste pijler is het '3-schillen' model dat een gerichte manier van kijken naar de opleidingschool beschrijft. De tweede pijler is een beschrijving van wat kwaliteit is. Hierbij is gekozen voor het definiëren van kwaliteit als 'situationele kwaliteit' in een achttal kwaliteitsgebieden.

In dit artikel wordt het kwaliteitsinstrument KOOS gepresenteerd, waarna beide pijlers en de kwaliteitsgebieden worden toegelicht. Tot slot wordt aan de hand van een praktijkvoorbeeld geïllustreerd hoe scholen het instrument gebruiken.

Inleiding

Sinds het ontstaan van opleidings-scholen is het aandeel van scholen in het opleiden van studenten toegenomen. Ondanks het feit dat een groter deel van de opleiding plaatsvindt op de opleidingscholen, blijven de lerarenopleidingen verantwoordelijk voor de certificering.

Om grip te kunnen houden op de kwaliteit van het opleiden van studenten op school hebben lerarenopleidingen kwaliteitsinstrumenten ontwikkeld, veelal in de vorm van keurmerken (bijvoorbeeld: Instrument Keurmerk Opleidingschool ILS, 2007; Utrechts Model, 2006). Vaak worden deze keurmerken ingezet om opleidingscholen te waarderen: ze zijn normatief van aard en een voldoende of onvoldoende beoordeling heeft consequenties voor de samenwerking, bijvoorbeeld voor het aantal studenten dat geplaatst wordt.

Bestudering van deze keurmerken en van literatuur omtrent de kwaliteit van opleiden in de school en de opleidingschool laat zien dat de specifieke authentieke situatie van de scholen nauwelijks aandacht krijgt (Timmermans, Van Lanen & Klarus, 2008). Het lijkt alsof de kwaliteit van de opleidingschool voornamelijk bestaat uit kenmerken en voorwaarden die te maken hebben met opleiden

en afspraken over de samenwerking tussen opleiding en school (Geldens, 2009; Rokebrand en Kallenberg, 2006). De kenmerken die een werkplek (school) tot een goede leerplaats maken ontbreken veelal (Timmermans, 2009).

Opleidingscholen zijn zich in de loop van de ontwikkelingen gaan realiseren dat voor een integrale en systematische aanpak van het opleiden in hun school de kwaliteit van de eigen authentieke situatie een prominentere rol moet gaan krijgen en een structurele inbedding in de eigen interne kwaliteitszorg noodzakelijk is. Om dit te kunnen doen zijn eigen instrumenten nodig en kan men niet langer alleen afhankelijk zijn van de kwaliteitsinstrumenten en keurmerken van opleidingen.

Opleidingscholen zijn zich gaan realiseren dat voor een systematische aanpak van het opleiden in hun school de kwaliteit van de eigen authentieke situatie een prominentere rol moet gaan krijgen.

De Dieptepilot 'Opleiden in de school' (Ministerie van OCW, 2005) is voor drie schoolbesturen Primair en Voortgezet Onderwijs, die met de lerarenopleidingen van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen studenten opleiden, aanleiding geweest de kwaliteit van hun scholen als opleidings-school in kaart te brengen. De uitdaging is samen met het lectoraat 'Ont-

AUTEUR(S)

Miranda Timmermans,
Ruud Klarus &
Bas van Lanen

Hogeschool van Arnhem
en Nijmegen, Faculteit
Educatie

wikkelen van competenties op de werkplek' geconcretiseerd in de volgende opdracht: "Ontwerp een kwaliteitsinstrument, dat past bij de context en dynamiek van een opleidingsschool, dat recht doet aan haar eigenheid, dat ontwikkelingsrichtingen inzichtelijk maakt en dat rekening houdt met het gegeven dat het concept opleidingsschool nog volop in ontwikkeling is." Om dit te kunnen realiseren is eerst onderzoek gedaan naar de vragen:

- Wat is de kwaliteit van de school als opleidingsschool?
- Welke definitie van kwaliteit is passend?

Het onderzoek heeft uiteindelijk geresulteerd in de totstandkoming van het kwaliteitsinstrument KwaliteitsOntwikkeling OpleidingsSchool (KOOS).

Het kwaliteitsinstrument KOOS

KOOS (KwaliteitsOntwikkeling OpleidingsSchool) is een op ontwikkeling gericht instrument dat opleidingsscholen via een cyclus van signaleren, analyseren, interveniëren en evalueren, inzicht geeft in de kwaliteit van hun school als opleidingsschool. Het bestaat uit een vragenlijst, een invoerprogramma met

handleiding en een aantal gesprekken. De inhoud van KOOS bestaat uit acht kwaliteitsgebieden (Positionering, Klimaat, Opleiden, Participatie, Aanbod, Onderzoek, Professionaliseren en Middelen) op basis waarvan uitspraken worden gedaan over de kwaliteit van de opleidingsschool (zie tekstkader 1).

De vragenlijst bij het kwaliteitsinstrument is het middel om gegevens over de kwaliteit van de opleidingsschool te verzamelen. In de vragenlijst worden de acht kwaliteitsgebieden bevraagd aan de hand van 53 stellingen (zie figuur 1 voor een voorbeeld). Elke stelling wordt twee keer beantwoord: een keer voor de gewenste situatie (Hoe zou je willen dat het is?), en een keer voor de feitelijke situatie (Hoe is het op dit moment? Wat is er al gerealiseerd?). Het beantwoorden gebeurt op een vijfpuntsschaal (van 'niet van toepassing' tot 'zeer van toepassing'). Ook kan bij elke stelling 'weet niet' (?) aangekruist worden. De vragenlijst wordt breed afgenomen binnen de eigen school: zowel direct betrokkenen binnen de school (directieleden, schoolopleiders en praktijkbegeleiders/mentoren) als ook indirect betrokkenen (leraren zonder studenten) worden bevraagd. Ook studenten en bij de opleidingsschool betrokken instituutopleiders vullen een vragenlijst in.

1. Positionering

Positionering betreft de verankering van het opleiden van studenten in de totale schoolorganisatie op gebieden als verdeling van verantwoordelijkheden, te maken afspraken, draagvlak bij team en directie als ook de verbinding met het verzorgen van onderwijs aan leerlingen, onderwijsvernieuwing en personeelsbeleid.

2. Klimaat

Klimaat op de opleidingsschool omvat de aspecten van de sfeer op school die stimulerend zijn voor het leren en ontwikkelen van studenten, zoals een veilige en vertrouwde omgeving, het mogen maken van fouten en ruimte krijgen om te leren.

3. Opleiden

Opleiden betreft de manier waarop en de activiteiten waarmee het opleiden van studenten op school georganiseerd is en gewaarborgd wordt, zoals de opleidingsstructuur, de beoordeling, de evaluatie, de begeleiding, de aanwezigheid deskundigheid en de uitwisseling en samenwerking.

4. Participatie

Participatie betreft de deelname van studenten aan alle activiteiten in de dagelijkse schoolpraktijk die normaliter door het zittende personeel worden uitgevoerd.

5. Aanbod

Aanbod omvat specifiek op de studenten gerichte bestaande of nieuw ontwikkelde leeractiviteiten die aangeboden worden door en op de school ten behoeve van het leren en ontwikkelen van de studenten.

6. Onderzoek

Onderzoek omvat alle activiteiten op de opleidingsschool die gericht zijn op zowel het ontwikkelen van een reflectieve onderzoekende houding en/of een onderzoeksvaardigheid door leerlingen, leraren, en studenten als de begeleiding daarbij.

7. Professionaliseren

Professionaliseren betreft de structuur en activiteiten op de opleidingsschool ten aanzien van het op peil houden en verder ontwikkelen van de kwaliteit van haar zittend (reeds gekwalificeerd) personeel, waaronder trainingstrajecten, intervisie en collegiaal leren.

8. Middelen

Tijd, geld en materialen, die beschikbaar zijn voor het primaire proces, het professionaliseren en het opleiden in de school.

Participatie

		Niet van toepassing ← → Zeer van toepassing					?
		1	2	3	4	5	
Alle onderwijsactiviteiten die de leraren op school uitvoeren, worden ook door studenten uitgevoerd.	Gewenste situatie	○	○	○	○	○	○
	Feitelijke situatie	○	○	○	○	○	○
Studenten nemen actief deel aan overlegmomenten op school.	Gewenste situatie	○	○	○	○	○	○
	Feitelijke situatie	○	○	○	○	○	○

Figuur 1: Voorbeeld van stellingen bij het kwaliteitsgebied 'Participatie'.

theoretisch model nodig. Voor het beschrijven van de opleidingsschool worden doorgaans de modellen van de Onderwijsraad (Deinum, Maandag, Hofman & Buitink, 2005) gebruikt. Hoewel deze modellen bruikbaar zijn om de samenwerking tussen lerarenopleiding en school te beschrijven en zo de verschillende ontwikkelingsstadia te duiden, wordt in deze modellen

Scholen kunnen vervolgens zelf de gegevens van de vragenlijsten invoeren in het invoerprogramma en direct de resultaten, weergegeven in tabellen en grafieken, aflezen. In de handleiding wordt beschreven hoe de resultaten gelezen moeten worden en welke resultaten interessant zijn om eruit te lichten en te bespreken. Op basis van de gesprekken worden verbeteracties geformuleerd en uitgezet. Het evalueren en monitoren van deze ontwikkelingen gebeurt door herhaalde, twejaarlijkse afname van de vragenlijst.

Het instrument KOOS is gebaseerd op twee belangrijke pijlers. De eerste pijler is het '3-schillen' model dat een gerichte manier van kijken naar de opleidingsschool beschrijft. De tweede pijler is een beschrijving van wat kwaliteit is. Beide pijlers worden hieronder beschreven.

Pijler 1: het '3-schillen' model

Om de kwaliteit van de opleidingsschool goed in kaart te kunnen brengen en daarbij recht te doen aan de context en eigenheid van de school is een passend

nauwelijks iets gezegd over de kwaliteit van de opleidingsschool zélf en de invulling van werkplekleren en -opleiden. Ook wordt de opleidingsschool vooral beschreven vanuit het perspectief van de lerarenopleiding (Nieuwenhuis & Van Woerkom, 2006). Dit perspectief is gericht op het voorbereiden van de student op toekomstige leraarschap en hem/haar te kwalificeren en certificeren. Opleidingsscholen zijn hier vanzelfsprekend ook op gericht, maar hebben hun eigen ritmes, routines en doelen, zoals het verzorgen van goed onderwijs aan leerlingen en de blijvende professionalisering van de eigen medewerkers. Om de opleidingsschool als leerplek in de volledige breedte te benutten zal meer dan nu het geval is het perspectief van de school aangenomen moeten worden en zal de praktijk veel meer gezien moeten worden als authentieke leerbron, waar het leren en opleiden van de student logisch aansluiten op de dagelijkse gang van zaken.

Bovengenoemde inzichten hebben geleid tot de ontwikkeling van het '3-schillen' model (Timmermans, e.a., 2008) als basis van het kwaliteitsinstrument voor de opleidingsscholen. Het model (figuur 2) bestaat uit drie categorieën - 'schillen' - die verwijzen naar drie activiteitsniveaus in de opleidingsschool: het primaire proces (onderwijs aan leerlingen), het professionaliseren van leraren (de leraar die blijft leren en ontwikkelen) en het leren en opleiden van aanstaande leraren. De definities van deze categorieën worden in tekstkader 2 gegeven.

Figuur 2: Het '3-schillen' model

Waar het op een school natuurlijk primair om draait - en daarom is het ook de kern van het model - is het verzorgen van goed onderwijs aan leerlingen. Het lijkt een open deur, maar zonder (onderwijs aan) leerlingen is er geen school en dus ook geen opleidingsschool. Het professionaliseren van leraren ligt als tweede schil om die kern heen. De professionaliteit (blijvend ontwikkelen) van de leraar is een voorwaarde om goed onderwijs te kunnen blijven verzorgen. Beide schillen geven inhoud aan het leren en opleiden van studenten. Het organiseren en gericht sturen van dit leren en opleiden van de student vindt plaats vanuit de derde schil.

Waar tot op heden in het denken over de opleidingsschool voornamelijk de nadruk is gelegd op opleidingsaspecten (de buitenste schil), wordt via dit model de opleidingsschool vanuit een bredere kijk benaderd. Wat een school in te brengen heeft in het opleiden van studenten komt namelijk nadrukkelijk voort uit activiteiten en werkzaamheden in het primaire proces en het professionaliseren van leraren.

De toegevoegde waarde van het model zit ook in de interactie tussen de drie schillen: een school ontwikkelt zich van een organisatie die alleen gericht is op leren van leerlingen naar een organisatie waar iedereen voortdurend leert. Studenten op een opleidingsschool maken gebruik van het primaire proces als bron voor werken en leren én tegelijkertijd komen ze terecht in een cultuur en structuur waar voortdurende professionalisering vanzelfsprekend is. Dit betekent dat studenten meedraaien als leraar, gericht op het bereiken van de doelen van de school. Het meewerken van studenten in de organisatie heeft op haar beurt weer effect op het onderwijs aan de leerlingen en het leren van de leraren. Het model heeft zowel het perspectief van de opleiding als de perspectieven van de werkplek in zich.

In KOOS wordt het '3-schillen' model zichtbaar in de acht kwaliteitsgebieden, die elk gericht zijn op een of meer van de drie schillen, en in de bijbehorende stellingen. Bovendien worden in de handleiding op basis van het '3-schillen' model richtlijnen gegeven om de resultaten met elkaar te bespreken.

Waar tot op heden in het denken over de opleidingsschool voornamelijk de nadruk is gelegd op opleidingsaspecten, wordt via dit model de opleidingsschool vanuit een bredere kijk benaderd.

Pijler 2: Situationele kwaliteit

Ofschoon iedereen er beelden bij heeft, is kwaliteit een lastig te omschrijven begrip. Kwaliteit betekent in feite 'hoedanigheid'. Het wordt daarnaast ook veel gebruikt om aan te geven dat iets of iemand aan zijn doel beantwoordt (<http://nl.wikipedia.org/wiki/Kwaliteit> [hoedanigheid]). In de praktijk wordt het de ene keer beschrijvend en de andere keer normatief gebruikt. Voor de ontwikkeling van KOOS is evenwel gezocht naar een omschrijving van kwaliteit die, zoals geformuleerd in de opdracht, past bij de dynamiek van de opleidingsschool en die ruimte geeft aan ontwikkelingen in de opleidingsschool en daarmee ook aan de eisen die betrokkenen stellen aan een goede opleidingsschool. Voor het kwaliteitsinstrument is het begrip situationele kwaliteit geïntroduceerd. Situationele kwaliteit ligt niet vast en is voortdurend aan verandering onderhevig. Het is aan de opleidingsschool

Primaire Proces:

Alles wat de school doet en wat er in de school aanwezig is met betrekking tot het verzorgen van onderwijs aan leerlingen (primaire proces) en wat ingezet kan worden in het leren en opleiden van de LIO als leerwerkarrangement.

Professionaliseren van leraren:

Alles wat de school doet en wat er in de school aanwezig is met betrekking tot het op peil houden en verder ontwikkelen van de kwaliteit van haar zittend (reeds gekwalificeerd) personeel ten behoeve van het leerwerkarrangement van de LIO.

Leren en opleiden van leraren in opleiding:

Alles wat de school doet en wat er in de school aanwezig is met betrekking tot het opleiden van leraren in opleiding, inclusief de samenwerking(safspraken) met externe (opleidings)instituten.

Tekstkader 2: Omschrijving van de hoofdcategorieën van het '3-schillen' model

en het team zelf om telkens vast te stellen wat de eisen zijn waaraan zij willen voldoen. Het is ook aan hen zelf de kwaliteit van de actuele situatie te beschrijven en te bepalen welke ontwikkelstappen zij willen maken.

Situationele kwaliteit definiëren we als volgt: *Het vaststellen door betrokkenen van de kwaliteit die men wil bereiken (gewenst niveau) in relatie tot de kwaliteit die er op een bepaald moment is of wordt ervaren (gerealiseerd niveau).*

In het kwaliteitsinstrument is de concretisering van situationele kwaliteit terug te vinden in het tweemaal beantwoorden van de stellingen: eerst voor de gewenste situatie (Hoe wil ik dat onze opleidingsschool eruit ziet?) en daarna voor de feitelijke situatie (Wat is er al gerealiseerd?). Tevens wordt in de stellingen aan alle betrokkenen naar hun perceptie van kwaliteit en kwaliteitsontwikkeling bij de opleidingsschool gevraagd. Via de nabespreking van de resultaten worden verschillen en overeenkomsten in percepties besproken en wordt samen vastgesteld wat de kwaliteit van hun opleidingsschool is en moet worden. Zo wordt de norm door de betrokkenen zelf bepaald. Dit past bij een professionele organisatie die zich kenmerkt door zich niet alleen aan te passen aan standardeisen maar in staat is voortdurend nieuwe kwaliteit te ontwikkelen (Klarus, 2006).

Situationele kwaliteit past bij een professionele organisatie die in staat is voortdurend nieuwe kwaliteit te ontwikkelen.

De acht kwaliteitsgebieden

Beide pijlers (het '3-schillen' model en 'situationele kwaliteit') worden geoperationaliseerd in de acht kwaliteitsgebieden. Deze kwaliteitsgebieden zijn tot stand gekomen op basis van literatuuronderzoek,

groepsinterviews met betrokkenen uit de praktijk van de opleidingsschool en een eerste afname van de vragenlijst. De ontwikkeling van de kwaliteitsgebieden heeft een aantal fasen doorlopen die hieronder kort beschreven worden.

Bestaande kennis over kwaliteit van de opleidingsschool

Om zicht te krijgen op de kenmerken die er bij de kwaliteit van de opleidingsschool toe doen is eerst literatuuronderzoek gedaan. Er is gebruik gemaakt van zowel onderzoeksliteratuur als beleidsstukken, met name Nederlandstalig, over werkplekieren en werkplek-opleiden in zijn algemeenheid en over opleiden in de school en de opleidingsschool in het bijzonder. De literatuur heeft een groot aantal kenmerken opgeleverd (Timmermans e.a., 2008). De kenmerken die van invloed zijn op *het leren op de werkplek* zijn eenduidig en hebben betrekking op de aard en de inhoud van het werk, de sociale omgeving en de beschikbare informatie (Onstenk, 2002; Nieuwenhuis & Poortman, 2009). Ook de rol van de dagelijkse werkzaamheden in het leerproces wordt benadrukt (Onstenk, 2002; Billett, 2004). De kenmerken voor *opleiden in de school en de opleidingsschool* zijn heel divers en hebben, zoals in de inleiding beschreven vooral betrekking op randvoorwaarden en afspraken en zijn voornamelijk vanuit opleidingsperspectief beschreven (Timmermans & Van Lanen, 2008). Uit het grote aantal kenmerken zijn op basis van het '3-schillen' model 26 kenmerken gedestilleerd die bepalend zijn voor de kwaliteit van de school als opleidingsschool.

De praktijk over de kwaliteit van de opleidingsschool

Om te komen tot een valide lijst met kenmerken is gebruik gemaakt van de deskundigheid van mensen die werkzaam zijn in de opleidingsschool. De perceptie van de kwaliteit van deze betrokkenen wordt niet alleen meegenomen omdat deze zicht geeft op wat belangrijk gevonden wordt, maar ook omdat de perceptie het oordeel over wat goed en niet goed is stuurt. Tijdens groepsinterviews zijn aan de hand van een open vraagstelling (Wat maakt een opleidingsschool volgens u een goede opleidingsschool? Wat zijn de meest bepalende kenmerken van een goede opleidingsschool?) beschrijvingen, beelden en kenmerken van 'een kwalitatief goede opleidingsschool' verzameld. Aan de groepsinterviews hebben (homogeen gegroepeerd) directieleden, schoolopleiders, praktijkbegeleiders/mentoren, studenten en instituutopleiders deelgenomen. Elke groep heeft vanuit de eigen rol en het eigen perspectief kunnen praten over de kwaliteit van de opleidingsschool. In totaal zijn er 16 interviews met 69 betrokkenen gehouden.

Analyse van de groepsinterviews

De groepsinterviews zijn geanalyseerd aan de hand van het '3-schillen' model en de 26 kenmerken uit het literatuuronderzoek. Alle 26 kenmerken zijn ook teruggevonden in de resultaten van de groepsinterviews, zij het dat de kenmerken in zeer uiteenlopende frequenties genoemd zijn (Timmermans, e.a. 2008).

De betrokkenen uit de praktijk (deelnemers aan de groepsinterviews) noemen vooral de kenmerken die expliciet te maken hebben met het opleiden van studenten en de kenmerken die gerelateerd zijn aan de dagelijkse gang van zaken in de school (zoals het primaire proces of het professionaliseren van leraren) noemen ze veel minder vaak. Het lijkt erop dat in de perceptie van de betrokkenen de kwaliteit van de opleidingsschool vooral bepaald wordt door de kenmerken van het formele opleiden zoals we dat kennen van de lerarenopleiding. Voor het bepalen van de kwaliteit van de school als opleidingsschool is dat onwenselijk. De essentie is juist dat de gehele organisatie optimaal is ingericht om de leerprocessen van zowel leerlingen, leraren en studenten te faciliteren en elkaar te laten versterken. Om dit te waarborgen zijn alle 26 onderscheiden kenmerken meegenomen in het samenstellen van het kwaliteitsinstrument.

Van kenmerken naar stellingen naar kwaliteitsgebieden

Ten behoeve van de vragenlijst in het kwaliteitsinstrument zijn de 26 kenmerken omgezet naar stellingen. Bij het formuleren van de stellingen is gebruik gemaakt van de formuleringen en woordkeuzes zoals ze tijdens de groepsinterviews door de deelnemers uitgesproken zijn. Ter validering (herkenbaarheid, duidelijkheid, eenduidig woordgebruik) zijn de stellingen in een aantal feedbackrondes voorgelegd aan twee resonansgroepen: een uit het Voorgezet Onderwijs en een uit het Primair Onderwijs. Deze feedbackrondes hebben uiteindelijk geleid tot een vragenlijst die bestaat uit 65 stellingen, verdeeld over de drie schillen.

Deze vragenlijst is voor empirische validatie afgenomen bij directieleden, schoolopleiders, praktijkbegeleiders/mentoren, leraren, studenten en instituutopleiders van de 20 opleidingsscholen. 601 Respondenten hebben de vragenlijst ingevuld en geretourneerd.

Met behulp van een statistische analyse (principale componentenanalyse) is onderzocht welke stellingen samenhangen en een cluster kunnen vormen. Dit heeft geleid tot acht samenhangende clusters met in totaal 53 stellingen; 12 stellingen konden nergens ondergebracht worden en zijn verwijderd. De acht clusters zijn bekeken op hun inhoudelijke samenhang en gevormd tot acht kwaliteitsgebieden. De acht kwaliteitsgebieden mogen bovendien als betrouwbaar beschouwd worden: Cronbachs alpha varieert voor de acht kwaliteitsgebieden van 0,76 tot 0,92, hetgeen boven de gewenste score van 0,70 ligt.

De stellingen zijn als volgt verdeeld over de volgende acht kwaliteitsgebieden: Positionering (10 uitspraken), Klimaat (11 uitspraken), Opleiden (6 uitspraken), Participatie (5 uitspraken), Aanbod (3 uitspraken), Onderzoek (4 uitspraken), Professionaliseren (10 uitspraken) en Middelen (4 uitspraken) (zie ook tekstkader 1 op pag. 15 voor de omschrijvingen).

Een voorbeeld uit de praktijk van KOOS

De opleidingsscholen die meegewerkt hebben aan de totstandkoming van KOOS, hebben er inmiddels

een jaar mee gewerkt. De ervaringen van de opleidingsscholen laten zien dat KOOS op heel veel verschillende manieren - passend bij de werkwijze van de eigen school - gebruikt kan worden (Timmermans, 2009). Het volgende voorbeeld is een beschrijving van hoe een basisschool met het instrument heeft gewerkt. Om privacyredenen is de naam van de school gefingeerd.

Basisschool 'Michiel de Ruiter' werkt op het moment van afname van de vragenlijst twee jaar als opleidingsschool. Het invullen van de vragenlijst was de eerste meting van hun kwaliteit als opleidingsschool. De vragenlijst is ingevuld door 16 collega's, onder wie studenten en de betrokken instituutopleider. De resultaten van KOOS zijn besproken door het managementteam van de school en de schoolopleider. Zij vonden de resultaten op het kwaliteitsgebied 'Aanbod' (=bestaande of nieuw ontwikkelde leeractiviteiten die de school aanbiedt om studenten te ondersteunen in hun ontwikkeling) het meest opvallend. De scores op het kwaliteitsgebied Aanbod op de gewenste en op de feitelijke situatie waren aanzienlijk lager dan die van de andere zeven kwaliteitsgebieden. De lage scores betekenen dat er nauwelijks eigen aanbod aan leeractiviteiten is en dat het hebben van een breder eigen leeraanbod ook niet gezien wordt als een concreet doel. Om deze scores te kunnen begrijpen en interpreteren is het kwaliteitsgebied 'Aanbod' in het team tijdens twee studiemiddagen uitgebreid besproken. Tijdens de eerste middag stond de vraag centraal wat de school én wat de leerkrachten - buiten het feit dat studenten aan alle dagelijkse werkzaamheden mee mogen doen - studenten verder te bieden hebben. Tijdens de tweede middag hebben de leerkrachten antwoord gegeven op de vraag wat ze zelf nog zouden willen leren in het kader van hun eigen professionalisering. Het delen van beelden en ervaringen omtrent het kwaliteitsgebied 'Aanbod' heeft geresulteerd in inzicht in én nieuwsgierigheid naar elkaars kwaliteiten. Het resultaat van beide studiemiddagen is dat het potentieel van de school en de individuele kwaliteiten van de leerkrachten inzichtelijk gemaakt zijn en dat tegelijkertijd ontwikkelwensen van teamleden hieraan gekoppeld zijn. Op basis van de resultaten is een plan gemaakt voor het nieuwe schooljaar. Studenten, die stage komen lopen op de Michiel de Ruiter school, worden niet zomaar in een groep geplaatst. Er wordt gezocht naar een match tussen de leervragen van de student en de kwaliteiten van de mentor. Hierbij wordt ook bewust gezocht naar een koppeling van een leervraag die zowel bij de mentor als bij de student leeft. Zo ontstaat een situatie waarin de student en de mentor samen kunnen leren. Afgesproken is dat na afloop van elke stageperiode met de betrokkenen zal worden geëvalueerd. De eerste resultaten hiervan zullen later dit jaar zichtbaar worden.

Het voorbeeld van de Michiel de Ruiter school laat zien dat het kwaliteitsinstrument KOOS via een cyclus van signaleren, analyseren, interveniëren en evalueren, inzicht geeft in de kwaliteit van de opleidingsschool. Het voorbeeld laat ook zien, en dat is exemplarisch voor veel scholen die met KOOS gewerkt hebben, dat er altijd een verbinding wordt

gelegd tussen kwaliteiten en activiteiten uit het 'Primaire Proces' en het 'Professionaliseren van leraren' enerzijds en het 'Leren en opleiden van studenten' anderzijds. Of zoals een directielid zegt: "De holistische aanpak, uitgewerkt in het '3-schillen' model en de stellingen binnen de acht kwaliteitsgebieden dwingt tot een integrale aanpak van de uitkomsten van het onderzoek".

Kwaliteit in ontwikkeling, KOOS in ontwikkeling

De vraag "Wat is de kwaliteit van onze school als opleidingsschool?" kunnen de opleidingsscholen nu met behulp van KOOS systematisch en cyclisch zelf beantwoorden. De eerste ervaringen van de opleidingsscholen met het instrument laten in ieder geval zien dat het past bij de context en dynamiek van een opleidingsschool, dat het recht doet aan de eigenheid en dat het ontwikkelingsrichtingen inzichtelijk maakt. In hoeverre het ontwikkeling in gang zet en houdt en op welke wijze het instrument rekening houdt met het gegeven dat de opleidingsschool nog volop in ontwikkeling is, zal de tijd moeten leren. In het kader van de kwaliteitsbewaking van het instrument zelf, zal gevolgd worden hoe de opleidingsscholen KOOS (blijven) gebruiken. Er zal daarbij gekeken worden of het instrument scholen daadwerkelijk impulsen geeft voor kwaliteitsontwikkeling en welke ontwikkelingen dan vooral in gang gezet worden. Er zal gekeken worden naar de effecten van herhaalde afname van het instrument en het betrouwbaar en valide meten van de acht kwaliteitsgebieden. Tegelijkertijd zal in het kader van de herhaalde afname het invoeren en analyseren van de gegevens gemonitord worden: geeft het instrument de scholen afdoende aanwijzingen voor het zelfstandig gebruiken ervan?

De resultaten van alle opleidingsscholen samen leveren ook veel interessante informatie op over de kwaliteit van de opleidingsschool. Welke kwaliteitsgebieden vindt men het meest belangrijk voor de kwaliteit van de opleidingsschool en welke het minst? Zijn er trends te ontdekken in de gewenste ontwikkelingen? Maar ook, hoe kijken studenten tegen de kwaliteit van de opleidingsschool aan in vergelijking met de andere respondenten? Of, hoe hangt de kwaliteit van de opleidingsschool samen met de groei van de studenten? Deze vragen staan centraal in het nog lopende promotieonderzoek en zullen op een later moment worden gepresenteerd.

De scholen nemen met KOOS hun deel van het opleidingsarrangement nadrukkelijk in eigen hand.

Tot besluit

De scholen nemen met KOOS hun deel van het opleidingsarrangement nadrukkelijk in eigen hand. Ze richten zich daarbij op wat zij als school aan mogelijkheden te bieden hebben in het opleiden van studen-

ten en denken samen na over wat kwaliteit is en moet zijn. Ze nemen zo de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het opleiden op de eigen school, waar tot dit moment vooral de lerarenopleidingen de eindverantwoordelijkheid van het (samen) opleiden droegen. Wanneer partners in opleiden zicht hebben op de eigen kwaliteiten en op de kwaliteiten van de ander, dan is aan een belangrijke voorwaarde voor kwaliteit en kwaliteitsontwikkeling voldaan. Dan kun je samen bouwen aan een gezamenlijk opleidingsarrangement.

NOOT

Met dank aan de collega's van de opleidingsscholen voor het delen van de ervaringen met het werken met KOOS. Voor meer informatie over het kwaliteitsinstrument KOOS kunt u contact opnemen met Miranda Timmermans, Miranda.Timmermans@han.nl.

LITERATUUR

- Billett, S. (2004). Workplace participatory practices. Conceptualising workplaces as learning environments. *The Journal of Workplace Learning*, 16(6). 312-324.
- Blokhuis, Fr.T.L. (2006). *Evidence-based design of workplace learning*. Proefschrift. Enschede: Universiteit van Twente.
- Deinum, J.F., Maandag, D.W., Hofman, W.H.A., & Buitink, J. (2005). *Aspecten van opleiden in de school*. Studie, Onderwijsraad, Den Haag.
- Geldens, J.J.M. (2007). *Leren onderwijzen in de werkplekleeromgeving*. Een meervoudige casestudy naar kenmerken van krachtige werkplekleeromgevingen voor aanstaande leraren basisonderwijs. Proefschrift. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Instrument Keurmerk Opleidingsschool ILS*, versie naar aanleiding van de bespreking projectgroep 23 januari 2007, Irma Franssen.
- Kallenberg, A.J., & Rokebrand, F.C.M. (2006). *Kwaliteitskenmerken van opleidingsscholen*.
- Notitie in opdracht van de stuurgroep beleidsagenda lerarenopleidingen HBO Raad / OCW. Den Haag: HBO-raad.
- Klarus, R. (2006). Geef professionals hun onderzoek terug en onderzoekers hun praktijk. *Develop, Kwartaaltijdschrift over Human Resources Development*. 2 (zomer 2006), 89-95.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (2005). *Subsidieregeling Dieptepilot voor de opleidingsschool en de academische school 2005 - 2008*, 19 september 2005, AP/OKP/2005/40215.
- Nieuwenhuis, A.F.M., & Woerkom, M. van (2006). Rationales achter werkplekcleren. *Pedagogische Studiën*, 83(5). 343 – 354.
- Nieuwenhuis, L., & Poortman, C. (2009). Praktijkcleren in het beroepsonderwijs. Uit: Klarus, Ruud, Simons, P. Robert-Jan (2009) *Wat is goed onderwijs? Bijdragen uit de psychologie*. Uitgeverij LEMMA.
- NVAO Nederlands Vlaamse accreditatie organisatie & Inspectie van het Onderwijs (2009). *Toetsingskader opleidingsschool*. 3 maart 2009.
- Onderwijsraad (2005). *Leraren opleiden in de school. Een advies*. Den Haag, november 2005.
- Onstenk, J. m.m.v. Oudejans, J., & Seters, R. van (2002). *De school als leer- en opleidingsplaats. Achtergronden en argumenten bij het beschrijvingsmodel*. CINOP, 's Hertogenbosch.
- Poortman, C.L. (2007). *Workplace learning processes in senior Secondary Vocational Education*. Proefschrift. Enschede: Universiteit Twente.
- Timmermans, M. (2009). Kwaliteit in beweging! Opleidingsscholen werken aan ontwikkeling. in: *Perspectieven op samen opleiden in de school*. Bergen, Th., Beijaard, D., Buitink, J., Melief, K., Meijer, P. & Veen, van K. Uitgeverij Garant (in voorbereiding).
- Timmermans, M., & Lanen, B. van (2008) *Kwaliteitskenmerken van de opleidingsschool, op basis van literatuur, groepsinterviews en stellingen*. Achtergrondinformatie. Interne Publicatie, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.
- Timmermans, M., Lanen, & B. van, Klarus, R. (2008). *"Scholen in Opleiding", Over de kwaliteit van de opleidingsschool in ontwikkeling*. Paper gepresenteerd tijdens de VELON conferentie, 31 maart/1 april 2008, Veldhoven.
- [http://nl.wikipedia.org/wiki/Kwaliteit_\(hoedanigheid\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Kwaliteit_(hoedanigheid)): geraadpleegd op 11 augustus 2009.